

مناسبت‌های مسلمانان در قرن چهارم

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران
دکتر رسول جعفریان

با توجه به حفظ تاریخ هجرت و مبنا قرار گرفتن آن، باید چنین تصور کرد که مسلمانان از نظر توجهی که به بحث «یوم یا ایام العرب» از جاهلیت داشتند و روزهای خاصی را بزرگ می داشتند، پس از اسلام، به مناسبتی مانند هجرت اهمیت داده و یاد آن را با اناسیب قراردادن آن برای تقویم اسلامی حفظ کرده اند.

به علاوه، تاریخ گذاری جنگ هایی مانند بدر
و احد و خندق و بسیاری از ایام دیگر بر اساس
ماه و روز، به طور دقیق قضا شده و در کلیات
آن ها کمتر اختلافی هست. شاهد این ماجراست. از این دست
چندین مورد را می توان یاد کرد. درباره تاریخ درگذشت یا کشته
شدن خلفای اول یا حتی بسیاری از رویدادهای دیگر نیز می توان
امید تقویم را با یاد از روزهای مشخص در میان مسلمانان درک
کرد. بنابراین ارایه این مسئله نباید تردید داشت.

البته اینکه گفته شود برای ولادت رسول (ص) جشن می گرفته اند، یبایر آن رحلت آن بزرگوار، هر ساله مراسم داشته اند. چنین چیزی در قرون اولیه نبوده است، گرچه ممکن است برخی از اشارات در روایات شیعی آن مسئله را نشان دهد، اما درباره عید قربان و فطر و همچنین آن ها به عنوان روزهای خاص، اصل بزرگداشت و منظم بوده است. برخی از ملاحظات درباره تقویم نیز از تقاویم یهودی و یامسیحی می توانست میان مسلمانان مطرح شده باشد. جدای از محرم که دهه اول آن برای یهود و روزه گرفتن آن اهمیت داشته، مطابق آن، ماه رمضان در مسلمانان از اول به عنوان یک ماه مشخص برای روزه تعیین شده است. این سوره ها می تواند ما را به این نکته رهنمون کند که بحث تقویم، با ملاحظه روزهای دینی شخصی یا آنچه شاید با تسامع عنوان «ا...» را بتوانیم با اقتباس از قرآن بر آن پایه اطلاق کنیم، در ذهن تاریخی و تقویمی مسلمانان اهمیت داشته است. به طور معمول، بحث «تقویم اعیادی، یعنی آنچه از روزها به عنوان «عید» از آن یاد کرد، درباره ولادت رسول (ص)، توسط فاطمین مطرح شده و از آنجا در میان اهل سنت شمال آفریقا و سپس دیگر بلاد انتقال یافته است. طبعاً مفهوم عید برای همه شخص بوده و از ابتدای اسلام، عید فطر و قربان برای همه شناخته شده بوده است. روزه بر روز غدیر، هم به عنوان عید، و روایات شیعی، به فقرون اولیه اسلامی باز می گردد. در این باره، روایات قرآنی درباره عید گرفتن و جود دارد و بر آن به عنوان یک سنت تأکید شده است.

در مقابل، روز عاشورا هم به همین صورت، در میان شیعه، از پس از واقعه کربلا در محرم سال ۶۱ هجری بوده است. به هر جهت، دل‌آلودایی وجود دارد که بگوییم تقویم اعیادی یا عبادت بهتر مناسبتی شیعی از همان آغاز مورد توجه بوده، در حالی که اهلبیت در این باره، کمتر بدان پرداخته‌اند. تاریخ‌های ولادت و وفات ائمه^(۲) که تحت عنوان دانش موالید الاثمی می‌توان از آن‌ها یاد کرد، دامنه این بحث را در شیعه بیشتر گسترش داده است. روایات فراوانی که درباره هر کدام از این روزها، در تقویم‌های مناسبتی شیعه آمده، حکایت از عمق این جریان در شیعه دارد. رساله مسار الشیعه شیخ مفید یکی از آن‌هاست. بعلاوه، تقویم‌های مناسبتی عمدتاً در کتاب‌های ادبیه آمده که نمونه کهن باقی مانده آن، اثر ابن طوسی با عنوان اصباح المتهجد است و شکل تکامل یافته آن در آثار ابن‌عباس درج شده است.

اما ریشه‌دار بودن این تقویم مناسبتی در میان قاطمیان و تأویلیان شیعی هم از قدیم، باز نشانی دیگر از این مسئله است. کتاب «مجموع الاعیاد، که عنوان اصلی آن «سبیل راحة الارواح و دلیل السور و الافراح الی فالق الاصباح» است از وجود پدیده عید و تقویم شیعی-غالی از قرون بسیار قدیمی است. در این کتاب از پدیده‌ای به نام «الاعیاد الفارسیه، که یاد شده است که به یوم التیزو، یوم المهرجان یاد شده و به دنبال آن آمده است: و یوم التاسع من شهر ربیع الاول به عنوان روزی که «مقتل دلام، در آن رخ داده و نیز روز ۲۱ [کذا] ذی الحجه به عنوان روز مباحله و در نهایت گفته شد: «فازنه جمله عید اهل الشیعه، که مقصود با روزهایی است که پیش از آن به ذکر شده است. این کتاب، ویژه عبادی است که به ویژه برای نصیری‌های غالی مورد توجه است و در کل برای شناخت مفهوم عید در شیعیان نخستین و بعدها غالبان بسیار مهم است، زیرا بسیاری از روایاتی که در آن آمده، مجهول یا درست، از طرق راویان غالی به ائمه می‌رسد. همه این مطالب، مقدمه برای این است که بود که روشن شود، زمانی که در تقویم این منجمان این کتاب دستکم از قرن چهارم به سوی می‌تگریم، به دینی نفوذ روزهایی با اهمیت بسیار از عید و عزای می‌توان در آن‌ها ملاحظه کرد، البته چنین نیست که صرفاً مناسبات شیعی باشد، بلکه نوعی ترکیب شیعه-سنی و حتی یهودی و نصرانی دارد و سعی شده است فهرستی از روزهایی که در هر حال برای یک مسلمان به طور عام می‌تواند مهم باشد در آن در شود، اما به طور شگفتی، روزهایی خاص شیعی در آن‌ها آمده و گاه توضیحاتی که درج شده، کمک مهمی برای بحث تاریخ تشیع دارد.

- **ابوریحان بیرونی و تقویم مناسبتی مسلمانان**

به جز منابع شیعی، دو منبع تقویمی مهم از قرن چهارم و پنجم هجری که هر دو در حوزه ایران نوشته شده، مناسب است؛ شیعی زاد کرده، کتاب داده است. مهم ترین دانشمند که به این بحث توجه کرده، ابوبوریانی بیرونی (۳۶۲-۴۴۰) است که در کتاب خود، یکی آثار الباقیه و دیگری قانون مسعودی به این بحث توجه کرده است. طبقاً بحث در آثار الباقیه مفصل تر و در قانون مسعودی در حد یک جدول است.

آثار الباقیه بیرونی اثری است که سال ۳۹۱ هجری تألیف شد و به امیر شمس العالی قایوس بن وشمگیر زیادی تقدیم شده است. با توجه به سال ولادت وی، بیرونی این اثر را در دوره جوانی و در پایان قرن چهارم هجری نوشته است، گرچه بعدها در آن افزوده ها و بازبینی هایی داشته است. وی در مقدمه، هدف از نگارش کتاب را بحث تواریخ، امت ها، یعنی تاریخ شناسی و میباید نگاری و محاسبه سال و ماه و روز و نیز «الاعیاد المشهوره و ایام المذکوره للأوقات و الاعیاد، ما راعی علی وجه الامم دون بعضهم، دانسته است. بدین ترتیب در این اثر، از تقاویم مناسبت های مختلف بحث کرده و از جمله درباره اعیاد مسلمانان و مناسبت های تقویمی آنان نیز تفسیرستی ارائه کرده است. وی بر اساس ماه های تقویم بدین ترتیب روزهای را آورده و البته درباره برخی از آن ها توضیحی به هم داده است.

- جدول مناسبت ها در القانون المسعودی بیرونی

بیرونی در القانون السعودی به بحث تقاویم ملل جدول ملوک
و اعیان دین های بزرگ مانند یهودیت، نصرانیت، اسلام و مجوسیت
اشاره کرده است. اما در بخش آنچه در الاثار الباقیه
بحث بسیار کوتاه همراه با یک جدول ارائه کرده است.
در آنجا می نویسد: روزهایی از سال که ما اجباراً از روی شرع باید
آن ها را تعیین کنیم، اول رمضان برای روزه و اول شوال برای
فطر و اول ذی الحجه برای حج و قربان است که مربوط به رؤیت هلال
است. ملاحظه این است.

تفسیری برای

خواننده رابه راحتی قانع نکند، به ویژه اگر خواننده متخصص باشد؛ بر همین اساس به بحث های فنی تفسیر و اشاره کردن به روایات می پردازند.

روشن ترین مثال برای اشاره به روش تفسیری ایشان، شاید این، «وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ، بِأَسَدٍ، چُونِ بِرَأْسِاسٍ أَتَجِدَ» که در تفاسیر وجود دارد کسانی بودند که قبل از اسلام به هردلیلی دختران زنده به گور می کردند که آیات «وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ، بِأَسَدٍ، چُونِ بِرَأْسِاسٍ أَتَجِدَ» نیز به این سنت جاافتاده و ضد انسانی اشاره می کند: «وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ، بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ، وَأَنَّ گاه که از دختر زنده به گور

شده پرسند، به‌کدام‌این‌گاه‌کنسته‌شده؟
 مرحوم آیت‌ا... طالقانی باهمین‌نگاه
 به‌همین‌اینگانه، زمان‌شمول را
 در‌رنگ‌شده زمان که‌چراان‌راشعل‌ار...
 قرار‌می‌دهد، فرمودند یکی از‌ابعاد‌آیه
 هو‌خلافت‌ه‌سای‌زنده‌به‌گور و‌مسور‌سستم
 قرار‌گرفته‌س‌سؤال‌می‌شود، یعنی از‌کسانی
 که‌ستمره‌از‌جمله‌شده‌به‌این‌اندیشه‌ها
 استعداده‌ها‌اندانند، سؤال‌می‌شود چه‌شده
 شد؟ آیت‌ا... طالقانی در‌پاروقی
 اینکه‌حاشیه‌اراز‌ذهن‌بگیرد و‌اگر
 اشکال‌بگیرد که‌این‌توسعه‌معنایی
 از‌اندازه‌اس، بحث‌ب‌ما‌جاری
 حضرت‌زهر(ع) که‌مسط‌شد
 بر‌روایتی‌بیان‌می‌کنندبنی‌بر‌اینکه

این آیه اشاره به مظلومانی هم که کشته نمی شوند، ولی فضای زندگی به صورتی هارن ها گرفته می شود نیز مرتبط است؛ در واقع به مجموعه عصب دینی و بعضی از تأملات به اینجاست می رسد که این توسعه معنایی را فهم پذیر کند. به نظر من این تفسیر هم در توجه به ویژگی های تحلیل امت و هم در تفسیر قرآن مهم و دور خور توجه است و این توسعه توجه به مؤلفه های جدید در فهم متون دینی.

یک از غره‌ها و گوشه‌های این خانه را روشن می‌کند. وهاج است. مجموع این معانی فقط درباره‌ی خورشید صدق می‌کند که سرشار از نور و حرارت و انرژی است و پیوسته از سرچشمه درون خود، انواع قدرت‌ها (انرژی‌ها) به صورت نور و حرارت و به سطح آن سطح‌ها به اطراف می‌فکند و سیارات، ساطع می‌کنند که قسمتی از آن منشأ حیات و زندگی زمین می‌شود. پیشرفت آخرین نظریات و کشفیات فیزیک نجومی، پیوسته از این مطلب پرده برمی‌دارد.

- از جنبه تخصصی
و متن‌شناسی این تفسیر
چه ویژگی‌هایی را دارد؟

به نظر من به لحاظ روشی،
تفسیر ایشان در تأمل متن
بی نظیر است، اگر بی نظیر
نباشد، کم نظیر است،
یعنی متن را به گونه ای نگاه
می کند و با هم گونه هایش
در جاهای دیگر قرآن
پایه تعبیری در نگاه
قرآن به قرآن می سجد
که به همین هدف برسد،
یعنی به جایی برسد
که چطور این قرآن می تواند
هدایتگر باشد.

در تحلیل متن و در شناخت واژه و تأمل درکلمه نیز تفسیر ایشان کم نظیر است، آن‌ها با توجه به اینکه ایشان در زندان منابعی را اختیار نداشتند ایشان در روش تفسیری خود، توسعه معنایی برای متن قائل هستند، هر چند که دیگر مفسران هم به توسعه معنایی قائل هستند. ولی تأملی که ایشان در توسعه معنایی دارند، حیرت‌آور است. وی در بعضی جاها فرموده می‌کنند که این توسعه معنایی، شاید

... مستقیم عمل می‌کرد. انحراف به چپ و راست نداشت. اسلام بود و برای یک ملت مفید بود و رفتن ضایع است، به‌رای او نهی شده است... این سخن توصیفی کوتاه و دقیق است. سال‌ها در کنار امام ^(ع) در مسیر مبارزه قرار داشت و هیچ شخصیتی چون آیت‌الله سید محمود طالقانی که سراسر عمر بخشنه به زندگان خدا و رزیده کردن سنت‌های الهی گذشته، بیش از انیمی از عمر نزدیک به هفتاد ساله‌اش را در زندان، به آمریکا و غرب گذراند، به لطف انس با قرآن به خلوص نیتی و مردم‌ورعین حال جذاب از خود ساخته بود که به‌ویژه در دوران اه‌داد، بلکه بعد از آزادی هم از مبارزه دست بردار نبود. یکی نمی‌بود. آیت‌الله طالقانی در شرایطی که موزه مکتب مارکسیسم می‌آید و این‌و آن گروه متعایل می‌شدند، دست به یک ناووری‌های مختلف فکری به‌دین داشت. آیت‌الله طالقانی بانوشته‌ی شریان‌های جامعه باز کرد و حتی گفته شده دکتر شریعتی سیری قبل از طالقانی به‌طور مجمل در آثار نواندیشانی مانند نی این نگاه به قرآن در ایران گسترش پیدا کرد و با استقبال رای و اکاوی و شناخت هرچه بهتر اندیشه‌های قرآنی مرحوم بابی باک‌ویر محمد علی مهدوی‌راد، قرآن پژوه و عضو هیئت ادامه بخوانید.

دانش نوین شده اند که برای رفع اتهام و پاسخ گویی از دین و قرآن و دین داران، با دستپاچگی و ناشی گری، به توجیه آیات قرآن و با تاول زین گریانه، به تطبیق مندرجات قرآن با فرضیه های علمی دست زده اند و با این اقدام خود نتنها رفع اتهام پنداری خود و دیگران را نمی کنند، بلکه پندار خود را تثبیت هم می کنند. این...! طالقانی، این خودباختگی و احساس حقارت در برابر علوم جدید را سرزنش می کند. او خود کتاب های نوین علمی مانند: «زندگی و مرگ خودشید، نوشته ژرژ گاموف، ریگ و...

رادار اختیار انسان
 تواندن وانس با آن،
 نه به عنوان مجموعه
 این سپیدی می‌کشد،
 نه این نوع مندر وروش
 تفسیرهاست، البته
 رادار اهل سنت
 تلقانی در این راستا
 یری، گاهی تأملات
 دارد که انسان فکر
 فلسفیری رادار اختیار
 رسته است، درحالی
 چون ایشان تفسیر
 ندان نوشته‌اند و آنجا
 رادار اختیار نداشته‌اند.
 و نهایی ایشان این
 یی رادار روشن کند برای
 در این مسیر قدم

سه، بی نهایت، «فرسایش
 و دگرگونی زمین» نوشته
 ژروم ویکوف، «مجموعه
 علمی جهان» نوشته رودلف
 مین کوفسکی و ما ندن
 این‌ها را با دقت مطالعه
 کرده است و از مطالب آن‌ها
 دارای ذهنی روشن تر شده
 است؛ ذهنی که در پرتو
 هدایت های قرآنی، چون
 ماه از خورشید نور می‌گیرد
 و پرتوهای بر زمین آدها
 خورنده می‌پراکند،
 با خواندن کتاب‌های
 علمی، زمینه‌های تازه‌ای
 برای فهم روشن تر و بهتر
 حقایق تغییرناپذیر قرآنی
 به‌دست می‌آورد و با
 علم به تغیرپذیر بودن
 کشفیات علمی، و ضعیف‌های آن، حقایق

آیت... طالع
 واقعی کلمه،
 هستند. این
 تواضع و فهم
 که داشتند، آن
 را «پرتوی از آ
 و درجلد اول
 دادند که این
 بلکه در جرقه
 است که در
 با مخاطبان
 شد

ثابت آیات را با استفاده از ساختار واژه‌ها، حرکت حروف، ترکیب کلمات، آهنگ آن‌ها، حرکت واغراب آن‌ها، روشن تر و یا بیانی نوتر، بازی می‌گوید. در توضیح کلمه «سراجا» وهاجا، چنین می‌گوید:

این دو صفت، وضع و چگونگی ساختمان و موقعیت آفتاب را نمی‌یاند: سراج، پیرامون آفتاب [و] چون در میان خورشید منظمه شمس، چنان قرار گرفته که هر

● مرحوم آیت ا... طالبانی تأملات عمیقی در تفسیر قرآن کریم داشتند. به نظر شما مهم ترین ویژگی نگاه او به قرآن در دوره معاصر چه بوده است؟

ویژگی اصلی و بارز تفسیر پرتوی از قرآن پاسخ به نیازهای سیاسی و اجتماعی جامعه و همچنین قرآن استفاده کردن از علوم طبیعی در تفسیر قرآن است. با وجود اینکه مفاهیم مربوط به جاسعه مثل امت، ناس، عدل، قسط، تعاون، شوری و... در قرآن زیاد به کار رفته، مفسران قبل از آیت... طالقانی کمتر از آیت بعد جامعه محور به قرآن نگاه می کردند.

سست که مجموعه مؤمن بگذارد که باقران آزادی و قوای و مقرراتی را حرکت کند. با تفسیر، از موفقیت ما چنین تفسیری داریم، اما این نوع هدایت و نکته بینی هایدی می کند. انبوه مناد داشته که بی چنین تفسیری

● اثر مهم و اود تفسیر قرآن کتاب ارزشمند «پرتوی از قرآن» است. به نظر شما چرا عنوان «تفسیر» را برای نام این اثر انتخاب نکردند؟

ایمان... با تقاضای به معنای واقعی کلمه، یک مفسر قرآن هستند. ایشان به دلیل تواضع و تفهم الهی و انسانی که داشتند، اسم اثر خوششان را پرتوی اقرآن گذاشتند و در جلد اول آن همه توضیح دادند که این تفسیر نیست، بلکه از جرقه ها و پرتوهای است که در موقع گفت و گو با مخاطبان در ذهن ایجاد شده است. در تاریخ اسلام، از سویی علما، دو نگاه به قرآن وجود داشته است؛ یک نگاه تمدنی، علمی، فنی و دیگری یک نگاه هدایت گرانه، هدیای پذیرانه و هدایت گسترانه.

طالقانی در سرزمین اهرام

به روایت استاد

در سال‌های پس از شهریور ۱۳۲۰، آیت‌الله طالقانی به عنوان یکی از شاخص‌ترین چهره‌های نواندیش مذهبی بارها به نمایندگی از محافل مذهبی داخل ایران به خارج از کشور سفر کرد. در این کنگره‌ها شخصیت‌های سیاسی و متفکران مذهبی از سراسر جهان اسلام حضور داشتند. طالقانی نخستین بار در سال ۱۳۳۱ به همراه جمعی از علمای ایرانی در کنگره‌های «شعوب المسلمین» شرکت کرد. چند سال بعد در اسفند ۱۳۳۸ بار دیگر طالقانی در جمع هیئتی از ایرانیان از جمله آیت‌الله کمره‌ای به نمایندگی از جانب آیت‌الله روبرجری حضور داشت. مصر در تمام پیمایشان راه‌بردهای شیخ شلوت، مفتی اعظم مصر و تاج‌الاعظم ابراهیم کندی و دیگر رهبران

	

آیتا...

كتاب

سیاست و حکومت را دارای آیت...
سی می کند. این بخش نیز چهار
صل نخست به بررسی دین و سیاست
فصل متفکر بزرگ اختصاص دارد، فصل
بنیادین حکومت مردم سالاری دینی
طالقانی بررسی می کند، مفاهیمی
را، برابری، عدالت و... در این فصل
مورد. سومین فصل شور و انضام شورایی
طالقانی و اکاوی می کند و فصل
دوم. مطلوب و ابعاد آن در نظرگاه وی

این کتاب را در ۴۳۶ صفحه تألیف سه فرهنگی هنری مرکز اسناد انقلاب اسلامی با قیمت ۸۵ هزار تومان در اختیار قرار داده است.

سیت طالقانی آشنا می‌کند
و رود به میحت اصلی کتاب
و اندیشه‌های سید محمود
را ده می‌کند. فصل دوم از
ار و مکتوبات بر جای مانده
است که بخشی از اندیشه
خواننده معلوم شود. فصل
کری تأثیرگذار بر اندیشه‌وی
به‌جران ملی گردید. جریان
فکر فکری انقلابی ... از آن
چهارم نیز به تدقیق در مبانی
... طالقانی اختصاص دارد.
رفت شناسی، روش شناسی،
ستی شناسی و ... بررسی

...است... سید محمود طالقانی از جمله
تخصیص‌های اثرگذار معاصر است. سیاستمدار
آشناشده بزرگ که مشی سیاسی خاص خود
و ادانشتی را نگرشی از خود بر جای گذاشت
که مبتنی بر کنترت‌گرایی، تسامح و مومراسی بود.
تتاب «پرتوی از اندیشه آیت... طالقانی، درصدد
است تناوع پیوندی را که آیت... طالقانی میان
سیاسم‌های دموکراتیک سیاسی زمان خود و دین
اسلام برقرار می‌کند، بررسی کند و پرتوی از این
دیده‌ها آشکار سازد.

این اثر مشتمل بر دو بخش و هر بخش شامل چهار فصل است. بخش اول بنیان‌های اندیشه آیت‌ا... طالقانی را بررسی می‌کند. فصل اول این بخش نگاهی است به زندگی علمی، اجتماعی و سیاسی آیت‌ا... طالقانی. این فصل